

A.J.S.v.R. = A.J. Servaas van Rooijen, "Het Wilhelmuslied. (Met afbeelding, naar eene tekening van J.G. Smits)", in: *Haagsch Jaarboekje voor 1899, onder redactie van A.J. Servaas van Rooijen*. 's-Gravenhage: Mouton, 1898, pp. 26-33. ill. *Noten*.
Gaat over Oranje n.a.l.v. het Wilhelmus.

Foto's G.W. Drost

HET WILHELMUSLIED.

(Met afbeelding, naar eene teekening van J. G. Smits.)

„Het oude Volksgezag, Wilhelmus van Nassouwen, is een *Troost-* en *Afscheids-*lied, in de bangste oogenblikken, toen alle hoop op menschelijken bijstand vervlogen, maar die op God alleen gevestigd was, vervaardigd. Het werd door den Grondlegger onzer godsdienstige en burgerlijke vrijheid, Prins Willem I, toen hij naar Frankrijk en Duitschland wijken moest, voor de bedrukte en troostbehoevende Ingezetenen van Nederland achtergelaten, en is nog een gedenkteeken van zijn kinderlijk en ootmoedig vertrouwen op den Allerhoogste en van zijne trouw en liefde jegens ons toen zwaar geteisterde Vaderland.

„Oranje zegt in hetzelfde, wie hij is; dat hij den Koning van Spanje (tegen wien hij zijne legermachten niet aanvoert; maar wel tegen den Tyran, den Hertog

In de Slotkamer
an Dillenburg 1572.

van Alva,) ¹⁾ altijd heeft geëerbiedigd; dat hij uit het land verdreven en van zijne goederen beroofd is, wyl hij steeds aan *Godes vrees betracht* heeft te leven; maar dat hij toch niet wanhoopt: met hulp van dien God, om wiens naams wille hij vervolgingen leed, zou hij wederom tot zijnen vorigen gelukkigen staat terugkeeren. Vervolgens zich tot de Nederlanders wendende, spreekt hij hen met deze woorden moed in:

1) Op merkwaardige wijze wordt dit bevestigd door het *hoofd* eener rekening van gelden, sedert Juli 1572 tot in den jare 1576, door die van Delft opgebracht, ten behoeve van den oorlog en tot ontzet van verscheiden steden, medegedeeld op bl. 146 en 147 van „Mededeelingen uit het Archief der Stad Delft, door Mr. J. Soutendam. Delft, 1862,” luidende: „Rekening van de Burgemeesteren ende Regierders der stede van Delft van alle alsulcke penningen, als zij vuyt heur collegien ende vuyt heur burgerie ende Inwoenderen by taxatie, ende anders, willichliken voir die gemeene sake opgebracht ende gecollecteert hebben zedert July a^o XV^oLXXIJ, weesende den tijt, dat de hoochgeboren vorst ende heere Wilhelm, Prince van Orangien etc., als Stadthouder van hollant, met zijne befaemde groote heere cracht van Ruyteren ende knechten over den Maes quaem, *ten wederstant ende verlossinge den armen, verdructe nederlanden, deur tirannie des hertoghe van Alva ende zijn spaensch anhanck,* mede ten ontset van die van Bergen In henegouwen, tot in den jaere XV^oLXXVI, Binnen welcken tijde, als van tleste des Jaers LXXIJ, zijne Pr^e Ex^{ce}, in hollant gecommen zijnde, ende die van hollant ende zeelant an allen canten, zoe te water als te Lande, geduyrende den voirsz. tijt bevochten zijnde bijde spaensche vianden, ende heuren anhanck, gelucksalichlijcken ende als een vroom heer, mits Godes hulp, geregiert heeft, Ende zijn deese naervolgende penningen gecollecteert tot verscheyden Jaren, teleken nae dat den tijt ende noot der Oirloghe vereysschte, sulcx elcx Capittel naevolghende intcorte medebrengh, mitten vuytgheeff daer tegens van weege de gemeene saecke gedaen. Gemaect in ponden van XL groten.”

A. J. S. v. R.

Lijdt V mijn Ondersaten,
Die oprecht zijn van aert,
Godt zal V niet verlaten,
Al zijt ghij nv beswaert,

en beveelt zich in hun gebed tot God. Daarop herinnert hij hen, wat Hij en zijne Broeders gedaan en geleden hebben: zij hadden hun goed en bloed niet gespaard om Nederland van de Spaansche kluisters te bevrijden. Adolf van Nassau was bij het klooster Heiligerlee in Vriesland gesneuveld, en Hij, schoon

„Edel en Hooch gheboren
Van Keyserlicken Stam:

Een Vorst des Rijcks vercoren,

had zijn *Edel bloet* als een *onversaecht Helt*, zonder *vreesen*. gewaagd. Na deze herinnering wendt hij zich met eerbied tot den Allerhoogste, en zegt, met de woorden van David in de gedachten:

„Mijn Schilt ende betrouwen
Sijt ghij, o Godt mijn Heer,
Op V zoo wil ick bouwen,
Verlaet mij nimmermeer;

bidt dat hij steeds vroom (dapper) moge blijven, over zijne vijanden zegevieren, en dat God hem beware voor zijne vervolgers, opdat zij hem niet mogen *verrassen*.

„In haren boosen moet,
Haer handen niet en wasschen
In *zijn* onschuldich bloet.

„Na dit gebed voelt hij zijn vertrouwen op den Almagtige versterkt, en ziende op het voorbeeld van David roept hij uit: gelijk David voor Saul, zoo heb ik met menig Edelman voor mijne vijanden moeten vlugten; maar gelijk de Allerhoogste David heeft *verheven*:

„Verlost wt alder noot,
Een Coninekrijk ghegheven
In Israel seer groot;
Zoo zal ook ik „Na tsuer ontfanghen
Van Godt mijn Heer dat soet,
Daer na (*en hier wendt hij zich
weder tot God*) so doet verlanghen

Mijn vorstelick ghemoet,
Dat is dat ick mach sterven
Met eeren in dat Velt
Een eeuwich Rijk verwerven
Als een ghetrouwe Helt.

„Na deze ontboezeming slaat hij zijn oog op het droevig geschokte Vaderland en spreekt het met deze woorden, woorden vol gevoel en liefde, aan:

„Niet doet mij meer erbarmen
In mijnen wederspoet
Dan dat men siet verarmen
Des Conincks Landen goet,
Dat U de Spaengiaerts crencken
O Edel Neerlandt soet,
Als ick daer aen ghedencke
Mijn Edel hert dat bloet.”

„Vervolgens verhaalt hij wat hij tot deszelfs uitredding, in de laatste dagen, ondernomen heeft. Hij was namelijk den 7 October van het jaar 1568 in het gezigt der legermagt van den Hertog van Alva, die zich bij Maastricht verschanst had, de Maas overgetrokken, op zulk eene kloekmoedige wijze, dat niet alleen Alva er verbaasd over stond, maar velen dachten dat Nederlands verlossing nabij was. De Prins had gaarne, door met den Hertog in gevecht te geraken, eene laatste poging tot redding gedaan;

„Maer de Heer van hier boven,
Die alle dinck regeert,
Die men altijd moet loven,
En heeftet niet begheert.

„Na deze voorstelling betuigt Oranje: dat zijn *hert*, met hoeveel tegenspoeden hij ook te worstelen heeft gehad, *standvastich* is gebleven; dat hij uit grond van hetzelfde tot den Allerhoogste gebeden, en het verdedigen zijner zaak en het bekend maken zijner onschuld aan Hem heeft aanbevolen; belijdt voor den Almagtige, dat hij nooit den Koning van Spanje heeft veracht; maar God, die hem tot het verdedigen eener regtvaardige zaak geroepen had, heeft moeten gehoorzamen, en neemt, wyl hij nu deze landen verlaten moet en gedwongen is naar Frankrijk en Deutschland te wijken, met deze hartelijke en troostrijke woorden van zijne verdrukte onderzaten een roerend en teeder afscheid:

„Oorlof mijn arme Schapen,
Die zijt in grooten noot,
V Herder zal niet slapen
Al zijt ghij nu verstroyt:
Tot Godt wilt V begheven,
Sijn heijlsaem Woort neemt aen,
Als vrome Christen leven,
Tsal hier haest zijn ghedaen.”¹⁾

* * *

De *Herder* sliep werkelijk niet. Op 29 Juni 1572 vinden we den Prins gereed om, vergezeld van een nieuw verworven legermacht, ten tweeden male naar de Nederlanden af te reizen.

¹⁾ G. D. J. Schotel, Gedachten over het oude volkslied Wilhelmus van Nassouwen, enz. Leijden, 1834; 1^e hoofdst. bl. 1—5.

„'t Is de laatste nacht geweest, dat hij het hoofd op Dillenburg vol zorgen ter ruste had gelegd; de laatste morgen, dat hij er de opgaande zon, — zinnebeeld van onverwonnen kracht, — begroette, ja, maar ook de laatste maal dat hij, geharnast en gereed te paard te stijgen, een eerbiedigen kus heeft gedrukt op de lippen zijner zevenenzestigjarige vrome, moeder, maar wier „moederlijk hart”¹⁾ altijd hem bijbleef. Want hij gaat, om niet weer te keeren, maar nu aan het hoofd van 1000 ruiters; hij gaat met eene legermacht, straks 2800 ruiters en veertig vendels voetvolk sterk, wat hem in 1568 mislukt is op nieuw ondernemen: nu intusschen onder veel schooner voor- teekenen van welslagen.”²⁾

Kan het verwondering wekken, en mogen wij het niet aannemen dat de Prins, voordat hij ten tweedenmale de grootsche onderneming tot bevrijding van zijn Nederland van het Spaansche juk ging ondernemen, te midden van den huiselijken kring, kort voor het scheiden van wat hem lief en dierbaar was, — zijne moeder Juliana van Stolberg, zijn Maurits, 't kind, dat ongeveer 5 jaren te voren op 13 November met zoo'n groote vreugde, met zulke blijde verwachtingen was begroet, — dat de Prins zich het *Troost- en Afscheidslied* heeft herinnerd, en zich de woorden heeft doen voorlezen, die bemoedigend en heelend het ondervonden leed minder smartelijk deden zijn en hem kracht en vertrouwen gaven voor de toekomst?

¹⁾ „Mein meutterlich hertz ist allezeit bei E. L.” Uit een brief van Juliane van Stolberg van 16 Juni 1573.

²⁾ Dillenburg, geboorte- en tijdelijke verblijfplaats van Prins Willem I (1533—1544, 1567—1572) door W. Francken Azn., Rotterdam, 1872.

Sedert ruim drie eeuwen „was, en is nog bij ons Nederlanders het geliefde Wilhelmus de ware tooverklank, welks toonen het zuiver Nederlandsch gevoel krachtig aandoen, ja tot verrukking opvoeren.”¹⁾ Welnu zooveel te meer moet dat gevoel er door opgewekt zijn geworden; hoe moet de verrukking tot geestdrift, tot bezieling zijn aangegroeid, toen de dichter zelf het lied, „dat uit de ziel van het Nederlandsche volk is gegrepen, en oogenblikkelijk daartoe weer zijn weg terug vond” voorlas, en het orgel de wijze aangaf om, na de lezing, door de hallen van het slot te Dillenburg den „Nationalen Psalm onzer vaderen” te doen klinken en ruischen.

Het moet een plechtig en indrukwekkend oogenblik zijn geweest, toen het vorstelijk gezin, omringd door de edelen en de vertrouwde dienaren, het zesde couplet van het Wilhelmuslied aanhief, en de bede opzond tot God den Heer, in de Psalmen Davids zoo kernachtig nedergelegd: „De Heer is mijn steenrots, en mijn burg, en mijn uithelper; mijn schild en de hoorn mijns heils, mijn hoog vertrek,” en die herhaald worden, waar de Psalmist getuigt: „Gezegend zij de Heer, mijn rotssteen die mijne handen onderwijst ten strijde, mijne vingers ten oorlog; mijne goedertierenheid en mijn burg, mijn hoog vertrek en mijn bevrijder voor mij, mijn schild, en op wien ik mij betrouw; die mijn volk aan mij onderwerpt.”²⁾

Het heeft dan ook geen langen tijd van beraad gekost om, met eenige afwijking³⁾ van de data der historie,

¹⁾ R. H. van Someren.

²⁾ Psalm XVIII: 3; CLIV: 1, 2.

³⁾ Deze afwijking bestaat in het doen optreden van Lodewijk van Nassau en den dichter van het Wilhelmuslied. Zie bl. 33.

ons in de gedachten te verplaatsen, naar de groote zaal van het Slot Dillenburg op 29 Juni 1572, en zich daar ter plaatse ook te doen bevinden Marnix van St. Aldegonde,¹⁾ en Lodewijk van Nassau, den heldhaftigen „Sieger” van Heiligerlee²⁾ die later in den slag bij Mook, zoo deerlijk om het leven kwam.

Op den door ons aangegeven datum bevond zich Lodewijk voor Bergen in Henegouwen, welk beleg 3 Juni werd geslagen, en eindigde op 19 September met eene capitulatie.

Zoo mogen wij ook aannemen, dat Marnix bij het vertrek van den Prins niet tegenwoordig is geweest, maar wijl we de grootsche figuren van den edelen broeder des Prinsen, en van den trouwen vriend en raadsman van den redder onzes Vaderlands niet wilden missen in het tafereel, dat door de kunstenaarshand van den Heer J. G. Smits, zoo welsprekend in beeld is gebracht, meenden we ons die kleine afwijking wel te mogen veroorloven.

A. J. S. v. R.

¹⁾ Zoolang de nadere bewijzen door den Hoogleeraar Fruin niet zijn gegeven, meenen we vast te mogen houden aan de traditie, dat Marnix de dichter is van 't Wilhelmuslied.

²⁾ Wij herinneren er hier even aan, dat Hare Majesteit in Juni 1892 het Monument te Heiligerlee bezocht, opgericht voor Graaf Adolf, aldaar gesneuveld.